

บทบาทของพระสงฆ์กับการจัดการสิ่งแวดล้อม ของชุมชนเมืองขอนแก่น*

The Role of Monks in Environmental Management of the Community in Khon Kaen City

ลำเจิน สุริยวงศ์, พุทธรักษ์ ปราบนอก และธนพฤกษ์ ชามะรัตน์

Lamngeune Souliyavong, Puttharak Prabnok, Thanapauge Chamaratana

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Khon Kaen University, Thailand

Corresponding Author, E-mail: lamngeun.slyv@kkumail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์กับการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนเมืองขอนแก่น โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 13 คน ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม

ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์มีบทบาทในฐานะผู้นำในการวางรูปแบบและนโยบายเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน โดยพระสงฆ์จะเป็นผู้ตระหนักต่อปัญหาและนำพาชาวบ้านลงมือปฏิบัติอย่างจริงจังและขยายผลออกไปสู่ชุมชนในระดับครัวเรือน บทบาทในการอบรมสั่งสอนเรื่องสิ่งแวดล้อมผ่านหลักธรรมทางพุทธศาสนาเพื่อทำให้ชาวบ้านรู้และเข้าใจปัญหาและนำไปปฏิบัติต่อครัวเรือนตนเอง การจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนจะต้องมีการเข้าไปส่งเสริมและสนับสนุนให้พระสงฆ์กับชาวบ้านได้มีโอกาสร่วมกันและพัฒนาพื้นที่ร่วมกัน โดยจะต้องเปิดพื้นที่กลางให้วัด บ้าน พระสงฆ์ และชาวบ้านได้แลกเปลี่ยน พูดคุย และสนทนากันอย่างตรงไปตรงมาและหาแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อมร่วมกัน

คำสำคัญ: การจัดการสิ่งแวดล้อม; พระสงฆ์; วัด; ชุมชน

*ได้รับบทความ: 8 พฤศจิกายน 2564; แก้ไขบทความ: 6 กรกฎาคม 2565; ตอรับตีพิมพ์: 24 กันยายน 2565

Received: November 8, 2021; Revised: July 6, 2022; Accepted: September 24, 2022

Abstract

The purpose of this research is to study the role of monks in environmental management of the community in Khon Kaen city. By using a qualitative approach to collect the important data from 13 respondents, this study conducts an in-depth interview and with and without participatory observation.

The results reveal that: monks play a key role in being a leader to set up a system and policy about the community environmental management. Particularly, monks are the ones who take the problem seriously and lead the villagers to act earnestly, and this widely spreads to the community at the household level. The role of educating the environment through the Buddhist principles to enhance knowledge and understanding of the villagers towards the problem and treat it at their own house, the community environmental management needs to promote and encourage monks and villagers to work and develop a space together. Specifically, the central space should be open for temples, villages, monks, and villagers to exchange, talk, and discuss frankly, and find a solution to address an environmental problem together.

Keywords: Environmental management; Monk; Temple; Community

1. บทนำ

ปัญหาสิ่งแวดล้อมนับว่าเป็นปัญหาสำคัญที่ทุกพื้นที่ทั่วโลกหันมาให้ความสนใจ ทั้งนี้เพราะว่าทุกคนต่างตระหนักดีว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมมีผลกระทบอย่างยิ่งต่อวิถีชีวิตของมนุษย์เอง และต่อระบบนิเวศขนาดใหญ่ซึ่งก็คือโลก ถ้าระบบนิเวศเป็นปัญหาก็จะส่งผลกระทบต่อชีวิตทั้งมวลบนโลก Crutzen (2006) เสนอว่า ในปี 1850 นั้นเห็นได้ชัดว่าเป็นจุดเริ่มต้นของผลกระทบของมนุษย์ในวงกว้างที่มีต่อปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมที่หลากหลาย เช่น ทะเลสาบ ลำธาร แม่น้ำ และมหาสมุทรทั่วโลก กลายเป็นกรดมากขึ้น และปัจจัยอื่นๆ มากมายที่

ทำให้ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วอันเป็นผลมาจากกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์ได้ทำให้เกิดปัญหากับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักฐานชิ้นสำคัญอย่างหนึ่งก็คือ หลักฐานจากชั้นบรรยากาศของโลก ดูเหมือนจะสนับสนุนแนวคิดที่ว่ายุคอุตสาหกรรมคือจุดเริ่มต้นของแอนโทรโปซีน และการเกิดขึ้นของยุคอุตสาหกรรมทำให้เกิดมลพิษทางอากาศที่สูงขึ้น โดยเฉพาะก๊าซเรือนกระจกทั้งสองชนิดอันได้แก่ คาร์บอนไดออกไซด์ (CO_2) กับ มีเทน (CH_4) ริ่มสูงขึ้นแบบทวีคูณในปี 1850 โดยที่การเพิ่มขึ้นของก๊าซเรือนกระจกอันเนื่องมาจากกิจกรรมของ

มนุษย์ได้ส่งผลโดยตรงต่ออุณหภูมิโลกและทำให้ปัญหาสิ่งแวดล้อมยิ่งทวีคูณมากยิ่งขึ้น และเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดมลพิษทางสิ่งแวดล้อมและสภาพอากาศของโลกที่แปรปรวนและส่งผลต่อกิจกรรมต่างๆ ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในที่สุด (Roof & Oleru, 2008, pp. 24-27)

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมาของศตวรรษที่ 20 ความเข้มข้นของผู้คนในเมืองในโลกกำลังเกิดขึ้น โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนาเกือบทั้งหมด ในช่วงทศวรรษ 1990 ประชากรในเมืองของโลกได้เพิ่มขึ้นจาก 2.4 พันล้านคน เป็น 3.2 พันล้านคน โดยมีการเติบโตของเมืองอย่างมากมาที่เกิดขึ้นตามมา และกว่าร้อยละ 95 ของประชากรที่เพิ่มขึ้น 800 ล้านคนนั้น ต่างเป็นประชากรที่อาศัยอยู่ในเมืองของประเทศที่กำลังพัฒนา (UNDP, 1991) ไม่เพียงแต่การเติบโตของเมืองในประเทศกำลังพัฒนาเท่านั้น แต่จำนวนเมือง ที่มีประชากรมากกว่า 4 ล้านคนมักจะรู้จักกันในชื่อเมืองใหญ่ๆ ก็มีการเติบโตอย่างรวดเร็วเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการเติบโตของเมือง ก็จะมาพร้อมกับความเป็นเมือง รวมทั้งความยากจนและความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมก็มีปรากฏอยู่ด้วย (Setchell, 1995, pp. 1-18)

ในประเทศไทยมีนโยบายพัฒนาเมืองรองในภูมิภาคให้เป็นพื้นที่รองรับการพัฒนาประเทศทั้งทางด้านเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม การค้าและการบริการ ฯลฯ เมืองรองหลายๆ เมืองได้ใช้นโยบายการพัฒนาจากรัฐไทยในช่วงประมาณ 4-5 ทศวรรษที่ผ่านมาอย่างเช่น เชียงใหม่ ขอนแก่น นครราชสีมา เป็นต้น (Glassman & Sneddon, 2003, pp.

93-115) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมืองขอนแก่นที่เป็นเมืองรองและตั้งอยู่ศูนย์กลางของภาคอีสาน อันเป็นภูมิภาคที่มีประชากรมากที่สุดในประเทศไทย ได้มีการวางแผนทางนโยบายการพัฒนามาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 เป็นต้นมา (Sudhipongpracha & Dahiya, 2019, pp. 271-289) ปัจจุบัน ขอนแก่นมีการพัฒนามากขึ้นและผลกระทบจากการขยายตัวของเมืองและกลายเป็นเมือง พบว่า ปัญหาที่ตามมาเป็นอันดับ 1 คือ ปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ชุมชนเมือง (Thongyou et al., 2014, pp. 33-41) การเพิ่มขึ้นของปัญหาสิ่งแวดล้อมไม่จำกัดเฉพาะในพื้นที่ชุมชนและครัวเรือนเท่านั้น แต่ปัญหานี้ยังพบได้ทั่วไปในทุกพื้นที่ในเขตเมืองขอนแก่น งานศึกษาที่ผ่านมาชี้ให้เห็นว่า “วัด” ในเขตเมืองขอนแก่นเป็นอีกหนึ่งพื้นที่ที่มีปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอันเนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมทำให้วัดเปลี่ยนแปลงไปด้วย วัดขนาดใหญ่ที่ตั้งอยู่ภายในตัวเมือง มีกิจกรรมหรือสิ่งทีก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมอันเนื่องมาจากกิจกรรมต่างๆ อย่างเลี่ยงไม่ได้ (พุทธรักษ์ ปราบนอก, 2562, หน้า 163-175) ซึ่งจากสภาพปัญหาดังกล่าวมีความพยายามที่จะค้นคว้าหาแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและมีความร่วมมือมากยิ่งขึ้น ผลการศึกษาที่ผ่านมาพบว่า การจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดในชุมชนเมืองนั้นอาศัยความเชื่อมโยงของหน่วยต่างๆ ที่เป็นหน่วยทางสังคมทั้งในระดับกลุ่มและระดับปัจเจกเข้ามาช่วยกันในการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัด (พุทธรักษ์ ปราบนอก และคณะ, 2563, หน้า 132-161)

แต่อย่างไรก็ตาม งานศึกษาเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม ยังขาดมิติการขยายผลแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมนี้ออกไปสู่สังคมในลักษณะของการสร้างความร่วมมือ ทั้งที่เป็นข้อมูลใหม่และวิธีการใหม่ในทางวิชาการ หรือก็คือพระสงฆ์ในฐานะผู้นำทางศาสนาของชุมชนจะมีบทบาทอย่างไรต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนบนฐานของการบูรณาการร่วมกันได้ ในแง่หนึ่งก็คือ การพยายามที่จะนำเอาหลักคำสอน วิธีคิด และวิถีปฏิบัติของพุทธศาสนาให้เข้ามามีส่วนร่วมกับการพัฒนาสังคมได้อย่างจริงจังงานวิจัยนี้จึงเป็นการพยายามขยายพื้นที่ทางความรู้ของการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยจับยึดเอาบทบาทของพระสงฆ์ที่อยู่ในวัดของเขตเมืองขอนแก่น ว่ามีบทบาทสำคัญอย่างไรบ้างในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนเมืองขอนแก่นดังกล่าว

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์กับการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนเมืองขอนแก่น

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยต้องการศึกษาบทบาทของพระสงฆ์กับการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนเมืองขอนแก่น ดังนั้นหน่วยในการวิเคราะห์คือหน่วยในระดับปัจเจก โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในการศึกษา โดยในการออกแบบการวิจัย ผู้วิจัยเริ่มต้นจากการ

กำหนดแนวคิด ทฤษฎี จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นทำการกำหนดกรอบแนวคิดเพื่อออกแบบการวิจัย เมื่อได้กรอบแนวคิดแล้วผู้วิจัยจึงนำเอากรอบแนวคิดไปสร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม และนำเอาข้อมูลมาวิเคราะห์ จากนั้นจึงทำการสรุปผลการวิจัยจากการวิเคราะห์ และนำเสนอผลการวิจัยสุดท้าย การวิจัยเชิงคุณภาพนี้ผู้วิจัยได้เลือกใช้วิธีวิจัยแบบ “กรณีศึกษา” (Case Studies) ซึ่งเป็นวิธีการศึกษาเชิงลึกของการวิจัยเชิงคุณภาพจากการศึกษากรณีศึกษา 2-3 กรณี (Hagan, 2006) เหตุที่ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการดังกล่าวในการศึกษาก็เนื่องมาจากการวิจัยแบบกรณีศึกษาเป็นเสมือนการเปิดประตูสู่การทำความเข้าใจกระบวนการที่ถูกสร้างและถูกใช้โดยบุคคลปรากฏการณ์ เหตุการณ์ กลุ่ม หรือองค์กรภายใต้การศึกษาที่ผู้วิจัยให้ความสนใจ (Weick, 1995) และการศึกษาบทบาทของพระสงฆ์กับการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนเมืองขอนแก่นในครั้งนี้ก็เป็นความสนใจในการศึกษาตัวพระสงฆ์ในฐานะผู้กระทำการ (actor) ในการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัด (พุทธรักษ์ ปรานอก และคณะ, 2563, หน้า 132-161) จะมีบทบาทต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนเมืองขอนแก่นในลักษณะใด

2. การดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

2.1 การสร้างกรอบแนวคิด ผู้วิจัยได้ทำการสร้างกรอบแนวคิดของการวิจัยจากการทบทวนแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยโดยมุ่งเน้นนำเสนอแนวคิดเรื่องบทบาทของพระสงฆ์

กับชุมชน แนวคิดเรื่องการจัดการสิ่งแวดล้อมแบบบูรณาการ เมื่อทำการทบทวนแล้วนำมาสร้างเป็นกรอบแนวคิดของการวิจัยและโจทย์ของการวิจัยเพื่อกำหนดแนวทางของการวิจัย และสร้างเครื่องมือในการวิจัยคือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกสำหรับใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้

2.2 การกำหนดพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่าการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ของการวิจัยด้วยวิธีการคัดเลือกแบบกรณีศึกษา โดยคัดเลือกจากการเป็นวัดที่ได้รับรางวัลจัดการสิ่งแวดล้อมดีเด่น ได้แก่ วัดนาถนาราม บ้านเต่าโน ต่าบลศิลา อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น และวัดป่าศิริวันนาราม บ้านหนองใหญ่ ตำบลในเมือง อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น ส่วนกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบด้วย เจ้าอาวาสวัดพระธาตุวัด กรรมกรวัด ผู้นำชุมชนชาวบ้าน และเจ้าหน้าที่สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด รวม 13 คน

2.3 การเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยใช้ทั้งวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลตามความเหมาะสมของบริบทในขณะนั้นพร้อมด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม

2.4 การวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยทำการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา โดยการอ่านข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์ จากนั้นก็ให้รหัสข้อมูลลงในข้อมูลดิบ แล้วทำการเชื่อมโยงข้อมูลและวิเคราะห์เนื้อหาตามกรอบแนวคิดที่กำหนดเอาไว้ ทั้งนี้กระบวนการวิเคราะห์จะดำเนินไปพร้อมๆ กับการตรวจสอบข้อมูลทุกขั้นตอนหากข้อมูลไม่ครบถ้วนผู้วิจัย

จะต้องกลับไปเก็บข้อมูลภาคสนามเพิ่มเติม

2.5 การนำเสนอผลการวิจัยหลังจากทำการวิเคราะห์ข้อมูลเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการเขียนรายงานผลการวิจัยเพื่อนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดเอาไว้ เพื่อแสดงให้เห็นถึงบทบาทของพระสงฆ์กับการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนเมืองขอนแก่น

4. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์กับการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนเมืองขอนแก่น แบ่งเป็น 3 ประเด็น 1) กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะผู้นำในการวางรูปแบบและนโยบายเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน 2) บทบาทในการอบรมสั่งสอนเรื่องการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน และ 3) การนำแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนโดยพระสงฆ์ไปใช้ โดยจะนำเสนอออกเป็นส่วนต่างๆ ดังนี้

1. การเป็นผู้นำในการวางรูปแบบและนโยบายเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน การมีบทบาทเป็นผู้นำของพระสงฆ์นี้ เป็นการมีบทบาทผ่านการสร้างความตระหนักรู้ต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในพื้นที่ ทำให้เห็นว่าพระสงฆ์เองได้ใช้การตระหนักรู้ในคุณค่าของสิ่งที่มีอยู่แล้วในชุมชนนั้นคือการรู้ในวัฒนธรรม โดยวิถีชีวิตของชาวบ้านที่มีความศรัทธาในพุทธศาสนา ความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างบุญในพุทธศาสนา เช่น การทำบุญด้วยการใช้กำลังร่างกายจะได้บุญมาก การทำความสะอาดวัดชาติหน้าจะมีรูปร่างหน้าตาสวยงาม และจะมีการ

ทำความสะอาดวัดในวันสำคัญทางพุทธศาสนา เช่น วันเข้าพรรษา ออกพรรษา นอกจากนี้ยังพยายามสืบสานงานประเพณีต่างๆ ที่เป็นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชุมชนด้วย เช่น การปลูกป่า 1 ต้น 1 ครอบครัว โดยให้เหตุผลว่าแต่ละครอบครัวจะได้สร้างบุญร่วมกันเพราะป่าไม้ให้ร่มเงากับผู้คนให้ที่อยู่อาศัยและให้อาหารกับสัตว์ต่างๆ ซึ่งนอกจากนี้ยังทำให้เห็นว่าการปลูกป่าช่วยให้ชุมชนฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ขึ้นมาได้ และยังช่วยให้เกิดความสุขทางนิเวศวิทยาภายในชุมชนด้วย สิ่งเหล่านี้ท่านเจ้าอาวาสพยายามสร้างและปลูกฝังให้เห็นถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อมในชุมชนเสมอมา นอกจากนี้เจ้าอาวาสแล้วยังพบว่ามีพระลูกวัดบางรูปที่มีแนวคิดที่จะเชิญชวนให้ชาวบ้านรู้จักที่จะรักษาสีเขียว รักษาพื้นที่สีเขียว และมีการจัดการขยะอย่างเป็นระบบระเบียบ พระลูกวัดท่านหนึ่งกล่าวว่า

“อาตมาเองก็พยายามที่จะสร้างรากฐานการคิด และการปฏิบัติให้กับชาวบ้าน อย่างเขมาวัดก็ต้องบอกให้เขารู้ว่าวัดเป็นสถานที่สำคัญเป็นสถานที่ที่ทุกคนเข้ามาแล้วต้องได้รับความรู้สึกสงบเย็น ทั้งภายในและภายนอก อย่างภายนอกสำคัญมาก เราจะต้องจัดสถานที่ จัดการขยะไม่ให้เห็นเกลื่อนกลาด จะต้องปิดกวาดเช็ดถู อาตมาก็พาพระที่เข้ามาบวชใหม่ทำตลอด ญาติโยมพอเขาได้ฟังบางคนก็มาช่วยเรานะ ไม่ว่าจะเป็นการทำทำความสะอาดบริเวณวัด การจำกัดขยะอย่างถูกวิธี การแยกขยะ อาตมาก็พาทำ ทำแล้วก็บอกญาติโยมว่าให้กลับไปทำที่บ้าน อย่างบ้านใกล้ๆ วัดอาตมาก็ไปดู ไปสังเกต ไปพาเขาทำ แล้วเขาก็ชวน

กันทำ บอกเขาไปว่าขอเราขายได้เราก็แยกออกมาอาหารเศษเหลือก็เอาไปเลี้ยงสัตว์ได้ ไปทำปุ๋ยใส่ต้นไม้ก็ได้ อาตมาพาเขาทำแบบนี้มาหลายปีแล้วไม่ใช่แค่วัดที่สะอาดน่าลงสังเกตดูได้ แต่หมู่บ้านรอบวัดก็สะอาดสะอาดด้วย ชาวบ้านเขาไม่ได้มีเครื่องมือเทคโนโลยีสำคัญอะไรหรอก แต่เขามีความคิดว่าเขาอยากทำให้สิ่งแวดล้อมดี อาตมาเลยเริ่มจากวัดก่อนพาเขาคิด พาเขาทำและขยายผลออกไปแล้วก็ได้ผลดีด้วย” (พระสมพงษ์ (นามสมมติ), การสัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2563)

จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า การมีภาวะผู้นำของพระสงฆ์ถือเป็นเรื่องสำคัญยิ่งที่จะก่อให้เกิดเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะชักชวนให้ชาวบ้านปฏิบัติตามการเป็นภาวะผู้นำในตัวพระสงฆ์ในบริบทของสังคมอีสานนั้นถือเป็นบทบาทอย่างหนึ่งที่เห็นได้ชัดเจนตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ที่ชาวบ้านกับวัดมีความสนิทชิดใกล้กันอย่างมาก บทบาทนี้ไม่ใช่บทบาทเชิงอำนาจในแนวคิด แต่เป็นบทบาทผู้นำที่ทำให้เห็นเป็นแบบอย่างแล้วขยายผลไปสู่ชุมชน ซึ่งในแง่ของการจัดการสิ่งแวดล้อมถือเป็นเรื่องที่ดีมากที่อาศัยบทบาทดังกล่าวในการเข้าไปจัดการสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังมีการร่วมมือกันหาแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดและชุมชนอย่างเสรี เปิดพื้นที่ร่วมกัน โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้ริเริ่มเชิญชวนชาวบ้านเข้ามามีส่วนสำคัญในการระดมความเห็นและหาทางออกร่วมกันในการจัดการสิ่งแวดล้อม ชาวบ้านที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญคนหนึ่งกล่าวไว้ว่า

“ท่านเจ้าอาวาสท่านนี้ดีมาก จะพาเราทำงานชุมชนตลอดเลย โดยเฉพาะนี้แหละเรื่องสิ่ง

แวดล้อมกับการจัดการสิ่งแวดล้อมเห็นได้ชัดเจนเลยนะ ข้อดีมากๆ คือ ท่านไม่ได้บอกว่าให้ทำตามท่านทั้งหมด เพราะแต่ละครัวเรือนเราก็ไม่ได้มีทรัพยากรเหมือนกัน ท่านก็จะเรียกมาร่วมกันหาแนวทางที่ดี เรียกชาวบ้านมาประชุมร่วมกันที่วัด แล้วก็ให้เสนอว่าเราจะเอาแบบไหน ทำอย่างไรในการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัด ก็มีมา 10-15 ครัวเรือนมาประชุมระดมความเห็นกันเสมอ ก็ถือว่าท่านเป็นผู้นำที่เปิดโอกาสให้ทุกคนสามารถแสดงความคิดเห็นได้เต็มที่เลยครับ” (อุดม (นามสมมติ), การสัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2563)

นอกจากพระสงฆ์จะเป็นผู้นำในการเป็นแบบอย่างแล้วนั้น พระสงฆ์ยังเป็นพื้นที่กลางที่ทำให้เกิดการระดมสมองของชาวบ้าน ผ่านวัดที่เป็นศูนย์กลางของการทำงานร่วมกันของชาวบ้านกับชาวบ้านหรือชาวบ้านกับทางวัดเองด้วย เป็นการเปิดโอกาสให้กรรมการวัดมีส่วนในการตัดสินใจ ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเอง รวมถึงหน่วยงานต่างๆ ที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาทางด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดและชุมชนให้ดีขึ้น โดยภาวะผู้นำเหล่านี้ถือเป็นกลยุทธ์สำคัญยิ่งของการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนที่เริ่มต้นมาจากวัดอันมีพระสงฆ์เป็นผู้ริเริ่มต้น

2. การอบรมสั่งสอนเรื่องการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน นอกจากจะเป็นผู้นำในการพาชาวบ้านจัดการสิ่งแวดล้อม และอนุรักษ์ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนแล้ว บทบาทสำคัญอีกอย่างหนึ่งของพระสงฆ์ก็คือการเทศนาสั่งสอนและเผยแผ่พุทธศาสนา ซึ่งเป็นข้อวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ที่จะต้องทำอยู่แล้ว ทว่าในเรื่องเกี่ยวกับ

สิ่งแวดล้อมนั้น พบว่า มีการเผยแผ่พุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม โดยใช้คำสอนที่เป็นนิทาน เป็นชาดก หรือเป็นพระวินัยของพระสงฆ์และข้อพึงปฏิบัติของชาวพุทธมาเป็นการเทศนาสั่งสอนพุทธศาสนิกชน

ภายหลังจากที่ชาวบ้านถวายภัตตาหารแด่พระเสร็จ ก็จะมีการปิดกวาด ทำความสะอาดบริเวณวัดก่อนถึงจะกลับบ้าน ซึ่งจะเป็นกลุ่มเยาวชนชายหญิงช่วยกันทำความสะอาดบริเวณวัด และจะมีโครงการที่ทำร่วมกัน บวร เป็นโครงการที่ทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างบ้านวัดหน่วยงานราชการหรือโรงเรียน เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างวัดกับชุมชน วัดเป็นแรงผลักดันให้และสร้างศรัทธาแก่ชาวบ้าน และเยาวชน ในชุมชน เป็นอย่างมาก จนทำให้กลุ่มเยาวชนในชุมชนมีความเข้มแข็งมีโครงสร้างของกลุ่ม หากวัดมีงานบุญต่างๆ กลุ่มเยาวชนจะมีบทบาทมากในการจัดการขยะโดยการเก็บขยะหลังจากงานเสร็จแล้วมีการร่วมกันเก็บขยะ และชุมชนก็ยังให้ความร่วมมือกับวัดในการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดสร้างได้ด้วยศรัทธาในตัวของพระอาจารย์ และการสร้างความสามัคคีในชุมชนเองก็ได้กับอบรมสั่งสอนจากวัด ทุกคนจึงมีลักษณะรูปแบบเดียวกันหมด พระท่านจะสอนเรื่องของกรรม แล้วชาวบ้านนำมาพิจารณาแล้วเชื่อตาม ให้มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันจนนำมาสู่โครงการขยะในหมู่บ้าน เป็นโครงการสงเคราะห์ศพ ในหมู่บ้านและระดับตำบล ศพละ 20 บาท ซึ่งในแต่ละหมู่บ้านที่เข้าโครงการนี้จะมีการเปิดรับซื้อขยะเดือนละครั้งแล้วจะมีการเก็บไว้ในบัญชีของแต่ละคนหากมีสมาชิกในกลุ่มเสียชีวิตก็นำเงิน

ส่วนที่ขายขยะให้กับกลุ่มมาเป็นเงินสงเคราะห์ศพของแต่ละคน นอกจากนี้สำหรับการเทศนาเรื่องขยะจะเปรียบเทียบให้ชาวบ้านได้เห็นอย่างชัดเจนว่า ขยะเปรียบเสมือนสิ่งที่ที่เข้ามากระทบกับจิตใจเราหากทำความสะอาดมีการเก็บขยะ แยกขยะก็เหมือนกับเราทำความสะอาดร่างกายจิตใจของเราไปด้วย สำหรับการใช้ปืนโตแทนการจัดสำหรับอาหารเป็นประเพณีประจำหมู่บ้านชาวบ้านจะปฏิบัติร่วมกันเป็นปกติบ้านปืนโตใส่อาหารมาถวายพระโดยที่ไม่มาจัดใส่สำหรับอีก การสร้างการตระหนักรู้ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเช่นนี้เป็นเหมือนการสร้างการขัดเกลาทางสังคม ที่เป็นอิทธิพลสำคัญต่อพฤติกรรมความเชื่อ การกระทำของบุคคลที่อยู่ภายใต้อำนาจจะเชื่อฟังผู้มีอำนาจ นั่นคือพระสงฆ์ที่อยู่ในฐานะของผู้มีอำนาจอันเป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณสามารถขัดเกลาพุทธศาสนิกชนในการอบรมเทศนาสั่งสอนเกี่ยวกับการจัดการและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติภายในชุมชนได้

นอกจากนี้ ยังมีการเทศนาอบรมปลูกฝังให้ชาวบ้านทำกิจกรรมเปลี่ยนขยะให้เป็นทาน โดยทางวัดจะนำชาวบ้านเก็บขยะที่สามารถนำไปขายได้ เช่น ขวดน้ำพลาสติก เมื่อได้จำนวนที่มากพอก็จะนำไปขายแล้วจะนำเงินที่ได้จากการขายขยะไปซื้ออุปกรณ์ในการทำสะอาด เช่น ไม้กวาด ไม้ถูพื้น น้ำยาล้างห้องน้ำ แปรงขัดห้องน้ำ น้ำยาล้างจาน ในการจัดการเกี่ยวกับการจัดซื้ออุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ทำความสะอาดกลุ่มชาวบ้านเป็นผู้จัดการเนื่องจากจะทราบดีว่ามีอะไรบ้างที่มีความสำคัญจำเป็นที่จะต้องซื้อ ส่วนขยะที่เป็น

จำพวกใบไม้กิ่งไม้เล็กๆ จะมีคอกสำหรับการทำปุ๋ยหมักที่อยู่ทางทิศตะวันออกวัดติดกับเขตภูมิพระ และในส่วนข้อตกลงที่ชาวบ้านให้ข้อตกลงร่วมกัน คือการใช้พวงหรีดงานศพที่สามารถใช้ประโยชน์ได้จริง แทนการใช้ดอกไม้สดหรือดอกไม้แห้งเพื่อลดขยะให้กับวัด โดยจะใช้พัดลมแล้วจะมีการแจกจ่ายไปยังโรงเรียนต่างๆ ในชุมชน

กล่าวได้ว่าบทบาทสำคัญของพระสงฆ์ในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนนั้นประกอบไปด้วยบทบาทของการเป็นผู้นำในการวางรูปแบบและนโยบายเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน และการใช้คำสอนทางพุทธศาสนาในการส่งเสริมให้ผู้คนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมร่วมกัน ซึ่งเมื่อพระสงฆ์มีภาวะของการเป็นผู้นำอันเนื่องมาจากว่าเป็นศูนย์รวมชาวบ้านและนำพาชาวบ้านทำกิจกรรมต่างๆ ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในตัวของพระสงฆ์ และนำไปสู่การเป็นผู้นำชาวบ้านพร้อมทั้งเทศนาอบรมสั่งสอนและนำพาลงมือปฏิบัติในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนเสมอมานอกจากนี้ยังเห็นว่าในเชิงกายภาพ พระสงฆ์ก็ยังเป็นผู้ริเริ่มให้ชาวบ้านได้เข้ามาเรียนรู้การจัดการขยะของวัด แล้วนำเอาไปใช้กับบ้านของตนเอง ให้เป็นระบบการจัดการขยะและสิ่งแวดล้อมต่างๆ ได้เป็นอย่างดี

3. การนำแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนโดยพระสงฆ์ไปใช้การจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนที่ริเริ่มโดยพระสงฆ์แม้จะไม่ใช่วิธีทางสำคัญเท่ากับการเริ่มต้นด้วยชาวบ้านเองก็ตาม แต่เราก็เห็นได้ว่า การจัดการสิ่งแวดล้อมที่เริ่มต้นด้วยพระสงฆ์นี้ขึ้นอยู่กับบริบทของพื้นที่ที่ดูจะมีความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นระหว่างวัดกับชาวบ้าน ซึ่งจะ

เป็นความสัมพันธ์ที่ดีนี้จะช่วยเป็นส่วนเสริมในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนได้โดยอาศัยสิ่งที่เรียกว่าภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการนำพาชาวบ้านทำกิจกรรมต่างๆ เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมตามที่ได้กล่าวไปในส่วนก่อนหน้านี้

หากพิจารณาในพื้นที่ดังกล่าวเราจะพบว่าพระสงฆ์ในแต่ละวัดต่างมีบทบาทสำคัญคล้ายๆ กันคือบทบาทของการเป็นผู้นำชุมชนและบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนหลักและวิธีการในการจัดการสิ่งแวดล้อมให้ชุมชน เช่น การใช้หลักการทางด้านคำสอนผ่านการเทศนาเพื่อให้ชาวบ้านตระหนักรู้เกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม ที่มีอยู่ในคำสอนทางศาสนา ซึ่งส่งผลต่อการแปลงมูลค่าเชิงวัตถุเป็นบุญในทางศาสนาพุทธ และยังช่วยให้ชาวบ้านจัดการสิ่งแวดล้อมทั้งของบ้านและของวัดไปพร้อมๆ กัน

สำหรับแนวทางการนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์นั้น ในงานวิจัยนี้พบว่า พระสงฆ์จะต้องอาศัยบทบาทสำคัญในฐานะของศูนย์กลางและผู้นำในชุมชน แล้วนำเอาความเป็นผู้ทางด้านต่างๆ ผ่านทุนทางสังคมที่พระสงฆ์มีต่อชาวบ้านร่วมมือกันในการสร้างความเชื่อมั่นและหาแนวทางหรือวิธีการในการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดและชุมชนร่วมกันอย่างเปิดกว้าง โดยไม่จำกัดการแสดงออกให้เป็นไปในทางใดทางหนึ่งเท่านั้น แต่จะต้องเปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการกำหนดวิธีการร่วมกันแล้วนำไปปฏิบัติพร้อมติดตามผลที่เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอและนำเอาปัญหาหรืออุปสรรคหลังการปฏิบัติมาแลกเปลี่ยนกันและหาทางออกร่วมกันดังที่ชาวบ้านคนหนึ่งกล่าวว่า

“การที่มันจะทำได้แบบนี้ผมว่ามันน่าจะยากมากนะครับ ถ้าพระในวัดไม่มีความรู้ ไม่มีภูมิปัญญาในการนำพาพวกเราลงมือปฏิบัติจริงๆ แต่ผมว่าถ้าที่อื่นทำแบบนี้ได้ก็ไม่เลวนะ มันทำได้แน่ ขึ้นอยู่กับว่าพระสงฆ์จะมีกลยุทธ์อย่างไรในการสร้างความเชื่อมั่นให้เกิดขึ้น ผมมองว่าการสร้างความเชื่อมั่นในพระสงฆ์หรือวัดเอง จะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ทุกที่สามารถนำเอาหลักการแบบชุมชนของเราไปใช้ได้ ตรงนี้และเป็นฐานสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือความพร้อมของชาวบ้านที่พร้อมใจกันจะเปลี่ยนแปลงให้ชุมชนมันดีขึ้น โดยเฉพาะในสังคมอีสานเราผมว่าเป็นไปได้และไม่ยากเลย เริ่มแรกก็เอามาจากจุดเริ่มต้นของพระสงฆ์เราเองเลยนี่แหละครับแล้วก็ขยายผลออกไปผมเสนอว่าชุมชนอื่นก็ควรเริ่มแบบนี้แหละอาศัยเอาอัตลักษณ์ชุมชนที่มีอยู่มาร่วมกันสร้างมันขึ้นมา นั่นคือศักยภาพที่ชุมชนมีและช่วยให้การจัดการสิ่งแวดล้อมดีขึ้นได้ยังเป็นพระที่ชาวบ้านเคารพนับถือยิ่งดีมากๆ ครับ ขึ้นต้นสุดก็ต้องเริ่มจากใครสักคนที่จะพาคนทั้งชุมชนทำและขยายผลต่อไป” (พัฒนา (นามสมมติ), การสัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2563)

จะเห็นได้จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นว่าการจะนำเอารูปแบบของการจัดการสิ่งแวดล้อมที่อาศัยเอาบทบาทของพระสงฆ์ในชุมชนเป็นจุดเริ่มต้นนั้น ชาวบ้านในชุมชนจะต้องมีความเชื่อมั่น และความเคารพต่อพระสงฆ์ก่อน จากนั้นจะต้องมีการพร้อมใจกันที่จะร่วมมือและแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับความรู้หรือประสบการณ์ที่ตนเองมีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อม เพื่อที่จะให้เกิดประสิทธิภาพและเข้าใจต่อกันและกัน นอกจากนี้ผู้ให้ข้อมูล

สำคัญยังกล่าวต่อไปอีกว่า การนำเอาวิธีการหรือรูปแบบของชุมชนที่มีความสำเร็จแล้วไปใช้งานจริงนั้น อาจจะต้องดูบริบทของชุมชนประกอบด้วย ไม่เพียงแต่จะอาศัยพระสงฆ์ที่มีบทบาทของการเป็นผู้นำเท่านั้น เพราะจะต้องอาศัยแง่มุมที่ว่า พระสงฆ์จะต้องเริ่มต้นเป็นผู้ตระหนักต่อการหวงแหน รักษา และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในชุมชนด้วย นอกจากนี้จะต้องทำให้ชาวบ้านรู้และเข้าใจในปัญหาสิ่งแวดล้อมและพยายามที่จะร่วมกันพัฒนาขับเคลื่อนแนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมต่อไปด้วย แนวทางที่สำคัญจึงไม่ใช่อื่นใดนอกจากการสร้างการตระหนักรู้และการสนับสนุนจากองค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะต้องเข้ามาจัดสรร และกระทำการเพื่อช่วยเหลือให้ชุมชนได้ใช้ศักยภาพของชุมชนออกมาร่วมกันในการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยมีวัดและพระสงฆ์เป็นจุดเริ่มต้น แต่ก็มีข้อจำกัดเรื่องของบริบทพื้นที่ที่มีความไม่คงที่เหมือนกันตลอดไป

5. อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยพบว่า การจัดการสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยเอาพระสงฆ์เป็นจุดเริ่มต้นเป็นเรื่องสำคัญในสังคมชาวพุทธ โดยเฉพาะภาคอีสานที่พระสงฆ์กับชาวบ้านมีความแน่นแฟ้นสัมพันธ์กันตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นบทบาทดังกล่าวจึงเป็นจุดสนใจที่ทำให้ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาบทบาทของพระสงฆ์กับการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน

ประเด็นสำคัญอย่างแรกที่พบในการวิจัยครั้งนี้คือ พระสงฆ์เป็นผู้นำคนสำคัญในการเป็น

แบบอย่างและชักชวน พร้อมทั้งยังลงมือปฏิบัติเริ่มจากวัดจนขยายผลไปสู่ชาวบ้าน โดยเริ่มจากการคัดแยกขยะ การจัดบริเวณวัดเป็นสัดส่วน การแยกเศษอาหาร การทำปุ๋ยอินทรีย์ สิ่งเหล่านี้เป็นการเริ่มต้นจัดการสิ่งแวดล้อมจากวัดโดยมีส่วนร่วมและเป็นการจัดการสิ่งแวดล้อมแบบบูรณาการหลากหลายวิธีร่วมกันกับชาวบ้าน จากนั้นก็ขยายผลตรงนี้ไปยังชุมชนให้ชาวบ้านได้ปฏิบัติและนำไปใช้ โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำคอยติดตามและให้ชาวบ้านเข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเป็นครั้งๆ ไป จะเห็นได้ว่าพระสงฆ์มีบทบาทด้านการเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชน ทำให้ชุมชนเกิดความไว้วางใจเชื่อใจในการมอบอำนาจนำในทางสังคมให้กับพระสงฆ์ โดยเฉพาะในด้านการเป็นผู้นำในการจัดการสิ่งแวดล้อม ในแง่นี้พระครูสังฆรักษ์ประจวบ วุฑฒิจาริ และวีรธรรม ปัญจพันธ์ (2562, หน้า 101-119) ได้ทำการศึกษาพบว่า ปัจจุบันบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมจังหวัดเชียงใหม่ได้ अनुวัตรตามสภาพสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างชัดเจน มีการทำงานร่วมมือกันกับชาวบ้านอย่างใกล้ชิด อย่างเช่นบทบาทของพระสงฆ์ในขอนแก่นที่ต้องมีการปรับตัวในการจัดการสิ่งแวดล้อมตามสภาพสังคมด้วย และงานของ Daniels (2010, pp. 962-972) ที่ได้ชี้ให้เห็นว่า พุทธศาสนามีความสามารถในการมองเห็นและการสนับสนุนทุนทางสังคมที่มีศูนย์กลางอยู่ที่การสร้างชุมชนและการพึ่งพาซึ่งกันและกัน เป็นความเห็นอกเห็นใจ ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่สำคัญต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และแสดงให้เห็นว่าทัศนคติของชาวพุทธและโลกที่เกี่ยวข้องสามารถป้อนเข้าสู่การตอบสนองที่

เหมาะสมและมีประสิทธิภาพต่อความท้าทายที่กำลังจะเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้ โดยเฉพาะผู้กระทำการที่เป็นพระสงฆ์อาศัยความศรัทธาที่ชาวบ้านมีต่อพระสงฆ์นำไปสู่การสร้างการตระหนักรู้ต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งก็มีลักษณะคล้ายคลึงกับงานของพุทธรักษ์ ปราบนอก และคณะ (2563, หน้า 132-161) ที่ชี้ให้เห็นถึงบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะของการเป็นผู้นำ อย่างไรก็ดี งานวิจัยชิ้นนี้ได้ให้อธิบายที่น่าสนใจมากขึ้นในแง่ที่ว่า ในการจัดการสิ่งแวดล้อมนี้ ไม่ใช่จบลงที่วัดที่มีพระสงฆ์เป็นผู้กระทำการหลักเท่านั้น แต่งานวิจัยชิ้นนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีอย่างแนบแน่นระหว่างพระสงฆ์กับชุมชน ซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่เห็นได้ชัดเจนในสังคมอีสาน จึงปฏิเสธไม่ได้ว่าการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนที่ผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษานั้นมีพระสงฆ์เป็นผู้กระทำการสำคัญที่นำพาชาวบ้านดำเนินการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนอย่างน่าสนใจ

นอกจากนี้ ข้อค้นพบที่ว่า การเทศนาอบรมสั่งสอนโดยใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาเป็นตัวขับเคลื่อนนั้น ยังทำให้สามารถเกิดการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดีได้นั้น ในงานของ Henning (1998) และเจษฎา มุลยาพอ (2556) ก็ได้ชี้ว่าพุทธศาสนากับนิเวศวิทยาเชิงลึก (deep ecology) มีความคล้ายคลึงกันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้ามามีส่วนร่วมของชาวพุทธในการปกป้องคุณค่าทางจิตวิญญาณและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับป่าเขตร้อนตามธรรมชาติในประเทศที่นับถือศาสนาพุทธในเอเชีย เช่น ประเทศไทย, กัมพูชา, ลาว, และศรีลังกา

งานชิ้นนี้ยังชี้ว่า พุทธศาสนาและนิเวศวิทยาเชิงลึกต่างตระหนักถึงภาระหน้าที่ทางศีลธรรมหรือคุณค่าและความรับผิดชอบในการปกป้องป่าเขตร้อนสำหรับคนรุ่นต่อไปของทุกสายพันธุ์พืชและสัตว์ที่รู้จักและไม่รู้จัก ซึ่งก็คือแนวคิดที่อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และโลกธรรมชาติในฐานะที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มนุษย์ไม่ได้เป็นศูนย์กลางของคุณค่าต่างๆ และธรรมชาติก็ไม่ได้มีคุณค่าในความหมายของสิ่งที่ให้ประโยชน์กับมนุษย์หรือมีคุณค่าในตัวเอง แต่สิ่งที่มีคุณค่าในตัวเองคือระบบนิเวศที่เปรียบเสมือนสิ่งมีชีวิตขนาดใหญ่ที่มีความสมดุลในตัวเอง ดังนั้นบทบาทของพระสงฆ์จึงเป็นบทบาทสำคัญอย่างหนึ่งในชุมชนที่จะช่วยฟื้นฟูและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นได้ด้วย

6. ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยพบว่า พระสงฆ์กับชาวบ้านยังมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการเป็นผู้นำทางด้านการเคลื่อนไหวและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมนั้น ยังถือว่าเป็นจุดเด่นที่เห็นได้ชัด แม้จะมีการเริ่มต้นเมื่อประมาณ 3-4 ทศวรรษก่อนหน้าที่ผ่านมา แต่ทุกวันนี้ก็ยังเห็นได้ชัดว่าความสัมพันธ์และบทบาทดังกล่าวยังคงอยู่ โดยมีข้อเสนอดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 การเข้าไปส่งเสริมและสนับสนุนให้พระสงฆ์กับชาวบ้านได้มีโอกาสทำงานร่วมกันและพัฒนาพื้นที่ร่วมกัน

1.2 เปิดพื้นที่กลางให้วัด บ้าน พระสงฆ์ และชาวบ้านได้แลกเปลี่ยน พูดคุย และสนทนากัน

อย่างตรงไปตรงมาและหาแนวทางในการจัดการ
สิ่งแวดล้อมร่วมกัน

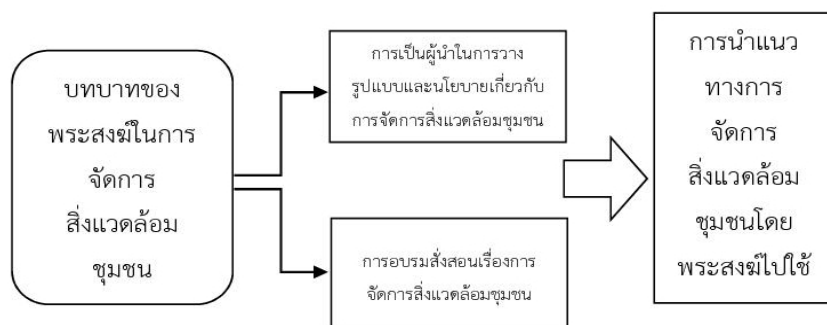
2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้ง
ต่อไป

2.1 เรื่องการมีบทบาทสำคัญของ
พระสงฆ์ต่อชุมชนในเรื่องของการจัดการสิ่งแวดล้อม
เป็นเรื่องที่เห็นได้ชัดเจนในพื้นที่ที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษา

2.2 การศึกษาพระสงฆ์กับชาวบ้าน
ในกระแสโลกสมัยปัจจุบัน

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการวิจัยชี้ให้เห็นว่า พระสงฆ์ในชุมชน
เมืองขอนแก่นยังเป็นผู้ดำเนินการวางรูปแบบและ
นโยบายเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนร่วม
กันกับชาวบ้านได้เป็นอย่างดี และมีการอบรมเรื่อง
การจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนแทรกสอดเข้าไปใน
การสอนทางพุทธศาสนา ทั้งสองอย่างนี้ก่อให้เกิด
รูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนอย่างเห็นได้
ชัดเจนนำไปสู่วิถีปฏิบัติที่ชัดเจน

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- เจษฎา มุลยาพอ. (2556). *การประยุกต์ใช้หลักคำสอนด้านนิเวศวิทยาในพระไตรปิฎกเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของพระสงฆ์ในจังหวัดอุดรธานี*. (รายงานการวิจัย). หนองคาย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย.
- พระครูสังฆรักษ์ประจวบ วุฑฒิจาริ และ วีรธรรม ปัญจพันธ์. (2562). บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา*, 10(1), 101-119.
- พุทธรักษ์ ปราบนอก. (2562). ปัญหาภาวะโลกร้อนของวัดในพุทธศาสนา. *มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 36(2), 163-175.
- พุทธรักษ์ ปราบนอก และคณะ. (2563). ตัวแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดในภาคอีสาน. *มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 37(3), 132-161.

- Crutzen, P. J. (2006). The “Anthropocene”. In Ehlers, E., Krafft, T (Ed.). *Earth system science in the anthropocene* (pp. 13-18). Berlin: Springer.
- Daniels, P. L. (2010). Climate change, economics and Buddhism—Part 2: New views and practices for sustainable world economies. *Ecological Economics*, 69(5), 962-972.
- _____. (2011). Buddhism and sustainable consumption. In Zsolnai, L. (Ed.). *Ethical Principles and Economic Transformation-A Buddhist Approach* (pp. 35-60). Dordrecht: Springer.
- Glassman, J. & Sneddon, C. (2003). Chiang Mai and Khon Kaen as growth poles: regional industrial development in Thailand and its implications for urban sustainability. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 590(1), 93-115.
- Hagan, F. E. (2006). *Research Methods in Criminal Justice and Criminology*. (7th ed.). Boston, MA: Allyn and Bacon.
- Henning, D. H. (1998). Buddhism and Deep Ecology: protection of spiritual and cultural values for natural tropical forests in Asia. In *Personal, societal, and ecological values of wilderness: Proceedings of the Sixth World Wilderness Congress* (pp. 108-112). United States: Department of Agriculture Forest Service.
- Roof, K. & Oleru, N. (2008). Public health: Seattle and King County’s push for the built environment. *Journal of environmental health*, 71(1), 24-27.
- Setchell, C. A. (1995). The growing environmental crisis in the world's mega cities: the case of Bangkok. *Third World Planning Review*, 17(1), 1-18.
- Sudhipongpracha, T. & Dahiya, B. (2019). City Profile: Khon Kaen, Thailand. *Environment and Urbanization ASIA*, 10(2), 271-289.
- Thongyou, M., Chamaratana, T., Phongsiri, M., & Sosamphanh, B. (2014). Perceptions on urbanization impact on the hinterlands: A study of Khon Kaen city, Thailand. *Asian Social Science*, 10(11), 33-41.
- UNDP. (1991). *Cities, People and Powny; Urban Dewlopmnt Cooperation for tile 1990s*. New York: UNDP.
- Weick, K. E. (1995). *Sensemaking in Organizations*. Thousand Oaks, CA: Sage.

